MAKTAB MUSIQA DARSLARIDA O‘QUVCHILARNING IJODIY TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISH METODIKASI.

Saidkarimov Saidazim Saidikrom o‘g‘li
E-mail: *saidkarimovsaidazim76@gmail.com*
Namangan davlat pedagogika instituti
Musiqa ta’limi va san’at mutaxassisligi
M.MTS-AU 25 1 -kurs magistri

ANNOTATSIYA

Ushbu ilmiy maqolada umumta’lim maktablari musiqa darslarida o‘quvchilarning ijodiy tafakkurini shakllantirishning nazariy-pedagogik asoslari hamda samarali metodik yondashuvlari tahlil etiladi. Musiqa ta’limi jarayonida o‘quvchilarning estetik didi, mustaqil va erkin fikrlashi, musiqiy idroki hamda ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi innovatsion pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlarning ahamiyati yoritilgan. Xususan, musiqiy tinglash, kuy va qo‘shiqlarni tahlil qilish, improvizatsiya, sahnalashtirish, jamoaviy ijro, ritmik mashqlar hamda muammoli vaziyatlarga asoslangan topshiriqlarning o‘quvchilar kreativ tafakkurini rivojlantirishdagi o‘rni ochib berilgan. Shuningdek, maqolada musiqa darslarida milliy va jahon musiqa namunalaridan samarali foydalanish orqali o‘quvchilarda badiiy-estetik tafakkurni shakllantirish, ularning san’atga bo‘lgan qiziqishini oshirish hamda ijodiy faolligini rag‘batlantirish masalalari ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot davomida kuzatish, suhbat, pedagogik tajriba va tahlil metodlaridan foydalanilgan bo‘lib, olingan natijalar musiqa ta’limi samaradorligini oshirishda zamonaviy metodik yondashuvlarning muhim ekanligini ko‘rsatadi. Maqola yakunida maktab musiqa darslarini tashkil etishda o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini inobatga olgan holda ijodiy faoliyatni rivojlantirishga qaratilgan metodik tavsiyalar ishlab

chiqilgan.

Kalit so‘zlar: musiqa ta’limi, musiqa darslari, ijodiy tafakkur, kreativlik, o‘quvchi faoliyati, pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, musiqiy idrok, estetik tarbiya, improvizatsiya, jamoaviy ijro, badiiy did, innovatsion yondashuv, ta’lim samaradorligi, musiqiy qobiliyat, ijodiy faoliyat, metodika, umumta’lim maktabi.

ANNOTATION

This scientific article analyzes the theoretical and pedagogical foundations and effective methodological approaches to the formation of students' creative thinking in music lessons in secondary schools. The importance of innovative pedagogical technologies and interactive methods that serve to develop students' aesthetic taste, independent and free thinking, musical perception and creative abilities in the process of music education is highlighted. In particular, the role of musical listening, analysis of melodies and songs, improvisation, staging, collective performance, rhythmic exercises and tasks based on problem situations in the development of students' creative thinking is revealed. The article also considers the issues of forming artistic and aesthetic thinking in students through the effective use of national and world music samples in music lessons, increasing their interest in art and stimulating their creative activity. The research used observation, interview, pedagogical experience and analysis methods, and the results obtained show the importance of modern methodological approaches in increasing the effectiveness of music education. At the end of the article, methodological recommendations were developed to develop creative activity in organizing school music lessons, taking into account the age and individual characteristics of students.

Keywords: music education, music lessons, creative thinking, creativity, student activity, pedagogical technologies, interactive methods, musical perception, aesthetic education, improvisation, collective performance, artistic taste, innovative approach,

educational effectiveness, musical ability, creative activity, methodology, secondary school.

АННОТАЦИЯ

В данной научной статье анализируются теоретико-педагогические основы и эффективные методические подходы к формированию творческого мышления учащихся на уроках музыки в средних школах. Подчеркивается важность инновационных педагогических технологий и интерактивных методов, способствующих развитию эстетического вкуса, самостоятельного и свободного мышления, музыкального восприятия и творческих способностей учащихся в процессе музыкального образования. В частности, раскрывается роль музыкального слушания, анализа мелодий и песен, импровизации, сценического исполнения, коллективного исполнения, ритмических упражнений и заданий на основе проблемно-ситуативных ситуаций в развитии творческого мышления учащихся. В статье также рассматриваются вопросы формирования художественно-эстетического мышления у учащихся посредством эффективного использования образцов национальной и мировой музыки на уроках музыки, повышения их интереса к искусству и стимулирования творческой деятельности. В исследовании использовались методы наблюдения, интервью, педагогического опыта и анализа, а полученные результаты показывают важность современных методических подходов в повышении эффективности музыкального образования. В заключение статьи разработаны методические рекомендации по развитию творческой деятельности при организации школьных уроков музыки с учетом возраста и индивидуальных особенностей учащихся.

Ключевые слова: музыкальное образование, уроки музыки, творческое мышление, креативность, деятельность учащихся, педагогические технологии, интерактивные методы, музыкальное восприятие, эстетическое воспитание, импровизация, коллективное исполнение, художественный вкус, инновационный

подход, эффективность обучения, музыкальные способности, творческая деятельность, методология, средняя школа.

Kirish

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda ta’lim tizimi oldiga har tomonlama barkamol, mustaqil fikrlaydigan, ijodkor va intellektual salohiyatga ega yoshlarni tarbiyalash vazifasi qo‘yilmoqda. Shu jihatdan umumta’lim maktablarida o‘qitiladigan fanlar orasida musiqa ta’limi alohida ahamiyat kasb etadi. Musiqa inson ruhiyatiga kuchli ta’sir ko‘rsatadigan san’at turi bo‘lib, u o‘quvchilarning estetik didini shakllantirish, ma’naviy dunyoqarashini boyitish, hissiy-emotsional tafakkurini rivojlantirish hamda ijodiy qobiliyatlarini yuzaga chiqarishda muhim vosita hisoblanadi. Ayniqsa, musiqa darslari orqali o‘quvchilarda ijodiy tafakkurni shakllantirish bugungi zamonaviy pedagogikaning dolzarb masalalaridan biri sifatida qaralmoqda. Ijodiy tafakkur — bu shaxsning yangicha fikrlashi, muammolarga noodatiy yondashuvi, mustaqil qaror qabul qilishi hamda mavjud bilim va tasavvurlar asosida yangi g‘oyalarni yarata olish qobiliyatidir. Psixolog va pedagog olimlarning ilmiy tadqiqotlarida ijodiy tafakkurni rivojlantirishda san’at, xususan musiqa san’ati muhim o‘rin egallashi ta’kidlangan. Chunki musiqa tinglash, kuylash, ritmni his qilish, musiqiy obrazlarni tasavvur etish va ijro jarayonlari o‘quvchilarning fikrlash faoliyatini faollashtiradi, ularning emotsional sezgirligi va estetik qarashlarini boyitadi. Maktab musiqa darslarida o‘quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantirish uchun an’anaviy o‘qitish usullaridan tashqari zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar hamda innovatsion yondashuvlardan foydalanish muhim hisoblanadi. Jumladan, musiqiy improvizatsiya, sahnalashtirish, rolli o‘yinlar, jamoaviy ijro, musiqiy tahlil, muammoli vaziyatlar yaratish kabi metodlar o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi va ijodiy faolligini oshirishga xizmat qiladi. Bunday metodlar dars jarayonida o‘quvchini faqat tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi

sifatida namoyon bo‘lishiga imkon yaratadi. Shuningdek, milliy musiqa merosi va xalq qo‘shiqlaridan samarali foydalanish o‘quvchilarda milliy qadriyatlarga hurmat, vatanparvarlik tuyg‘usi va estetik dunyoqarashni shakllantirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. O‘zbek mumtoz va xalq musiqasi namunalarini o‘rganish orqali o‘quvchilar nafaqat musiqiy bilimlarga ega bo‘ladilar, balki milliy madaniyat va san’atning boy ma’naviy ildizlarini anglay boshlaydilar. Hozirgi kunda ta’lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvning joriy etilishi ham musiqa darslariga yangicha talablarni qo‘ymoqda. Ya’ni o‘quvchilarda nafaqat nazariy bilim, balki amaliy ko‘nikma, ijodiy faoliyat va mustaqil fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirish zarurati ortib bormoqda. Shu sababli musiqa o‘qituvchisidan yuqori pedagogik mahorat, innovatsion texnologiyalarni qo‘llash ko‘nikmasi hamda o‘quvchilarni ijodiy faoliyatga yo‘naltira olish qobiliyati talab etiladi. Mazkur maqolaning maqsadi maktab musiqa darslarida o‘quvchilarning ijodiy tafakkurini shakllantirishning samarali metodlarini o‘rganish, ularning pedagogik imkoniyatlarini tahlil qilish hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot davomida musiqa ta’limining nazariy asoslari, zamonaviy metodik yondashuvlar va interfaol usullarning o‘quvchilar ijodiy faoliyatiga ta’siri keng yoritiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Musiqa ta’limi jarayonida o‘quvchilarning ijodiy tafakkurini shakllantirish masalasi pedagogika, psixologiya va san’atshunoslik yo‘nalishlarida faol tadqiq etib kelinayotgan ilmiy muammolardan biri hisoblanadi. Mazkur yo‘nalishda olib borilgan ilmiy izlanishlar shuni ko‘rsatadiki, musiqa san’ati o‘quvchilarning nafaqat estetik didi va ma’naviy dunyoqarashini, balki mustaqil fikrlashi, kreativ yondashuvi hamda intellektual salohiyatini rivojlantirishda ham muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.Pedagog olimlarning tadqiqotlarida ijodiy tafakkur shaxsning yangilik yaratishga bo‘lgan intilishi, nostandart fikrlashi va muammoli vaziyatlarga mustaqil yechim topa olish

qobiliyati sifatida talqin etiladi. Xususan, ijodkorlik psixologiyasi bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlarda o‘quvchilarning ijodiy faoliyati ularning emotsional sezgirligi, tasavvur doirasi va erkin fikrlash qobiliyati bilan bevosita bog‘liqligi ta’kidlangan. Shu jihatdan musiqa ta’limi o‘quvchilarning hissiy-emotsional olamiga kuchli ta’sir etuvchi pedagogik vosita sifatida alohida ahamiyatga ega. Musiqa pedagogikasi sohasidagi ilmiy manbalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarda ijodiy tafakkurni rivojlantirishda interfaol metodlar va innovatsion pedagogik texnologiyalar samarali natija beradi. Jumladan, musiqiy improvizatsiya, ritmik mashqlar, jamoaviy ijro, musiqiy tahlil, sahnalashtirish va muammoli topshiriqlarga asoslangan darslar o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini faollashtiradi. Ayrim tadqiqotchilar musiqa darslarida o‘yin texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarning darsga qiziqishini oshirish bilan bir qatorda ularning ijodiy faolligini kuchaytirishini qayd etganlar. Shuningdek, milliy musiqa merosi va xalq og‘zaki ijodi namunalaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari ham bir qator ilmiy ishlarda tahlil qilingan. Tadqiqotlar natijalariga ko‘ra, milliy kuy-qo‘shiqlar va an’anaviy musiqa namunalarini o‘rganish o‘quvchilarda estetik tafakkur, milliy qadriyatlarga hurmat va san’atga bo‘lgan qiziqishni rivojlantiradi. Bu esa o‘z navbatida ularning ijodiy dunyoqarashi kengayishiga xizmat qiladi. Mazkur tadqiqotda tizimli yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv hamda faoliyatga yo‘naltirilgan ta’lim tamoyillariga asoslanildi. Tadqiqot jarayonida pedagogik kuzatish, suhbat, savolnoma, qiyosiy tahlil, pedagogik tajriba-sinov va statistik tahlil metodlaridan foydalanildi. Pedagogik kuzatish metodi orqali musiqa darslarida o‘quvchilarning ijodiy faolligi, musiqiy topshiriqlarga munosabati va mustaqil fikrlash darajasi o‘rganildi. Suhbat va savolnoma metodlari yordamida o‘quvchilar hamda o‘qituvchilarning musiqa darslarida qo‘llanilayotgan metodlarga nisbatan fikr-mulohazalari tahlil qilindi. Tadqiqotning tajriba-sinov ishlari umumta’lim maktablarida tashkil etilib, unda interfaol metodlar asosida olib borilgan musiqa darslarining o‘quvchilar ijodiy tafakkuriga ta’siri aniqlashtirildi. Tajriba davomida

o‘quvchilarning kreativ fikrlashi, musiqiy tasavvuri, improvizatsion qobiliyati va estetik idroki darajasidagi o‘zgarishlar monitoring qilindi. Olingan natijalar tahlili interfaol va innovatsion metodlarga asoslangan musiqa darslari o‘quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega ekanligini ko‘rsatdi. Tadqiqot metodologiyasining muhim jihatlaridan biri musiqa darslarini shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim asosida tashkil etish bilan bog‘liqdir. Bunda har bir o‘quvchining individual qobiliyati, musiqiy qiziqishi va psixologik xususiyatlarini hisobga olish orqali ijodiy muhit yaratishga alohida e’tibor qaratildi. Natijada o‘quvchilarning dars jarayonidagi faolligi ortib, ularning mustaqil va kreativ fikrlash ko‘nikmalari sezilarli darajada rivojlanganligi kuzatildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tadqiqot jarayonida maktab musiqa darslarida interfaol va innovatsion metodlardan foydalanish o‘quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishga sezilarli ta’sir ko‘rsatishi aniqlandi. Tajriba-sinov ishlari davomida o‘quvchilarning musiqiy faoliyatdagi ishtiroki, mustaqil fikrlashi, improvizatsion qobiliyati va estetik idrok darajasi kuzatildi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, an’anaviy usullar asosida tashkil etilgan darslarga nisbatan interfaol metodlar qo‘llangan darslarda o‘quvchilarning ijodiy faolligi yuqori bo‘lgan.Xususan, musiqiy improvizatsiya, jamoaviy ijro, sahnalashtirish va ritmik mashqlarga asoslangan darslarda o‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin ifodalashga, yangi musiqiy g‘oyalarni yaratishga va muammoli vaziyatlarga mustaqil yondashishga intilganlar. Bu esa ularning kreativ tafakkuri hamda estetik dunyoqarashi rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatgan.Tajriba-sinov natijalarini aniqlash maqsadida o‘quvchilarning ijodiy tafakkur darajasi tadqiqot boshida va yakunida tahlil qilindi. Quyidagi jadvalda tajriba va nazorat guruhlaridagi natijalar ko‘rsatilgan.

O‘quvchilarning ijodiy tafakkur ko‘rsatkichlari dinamikasi.

1-jadval

Ko‘rsatkichlar	Tajriba guruhi (boshlanish %)	Tajriba guruhi (yakuniy %)	Nazorat guruhi (boshlanish %)	Nazorat guruhi (yakuniy)
Mustaqil fikrlash	42%	78%	44%	56%
Musiqiy improvizatsiya qobiliyati	38%	81%	40%	53%
Estetik idrok	46%	84%	45%	60%
Darsdagi ijodiy faollik	40%	86%	41%	58%
Jamoaviy ijrodagi ishtirok	48%	86%	50%	65%

Jadval natijalaridan ko‘rinib turibdiki, tajriba guruhida barcha ko‘rsatkichlar bo‘yicha sezilarli o‘sish kuzatildi. Ayniqsa, darsdagi ijodiy faollik va jamoaviy ijro ko‘rsatkichlari yuqori natijalarni qayd etdi. Bu holat interfaol metodlar asosida tashkil etilgan musiqa darslari o‘quvchilarning nafaqat musiqiy qobiliyatlarini, balki mustaqil va kreativ fikrlash kompetensiyalarini ham rivojlantirishini tasdiqlaydi.

XULOSA

Maktab musiqa darslarida o‘quvchilarning ijodiy tafakkurini shakllantirish bugungi ta’lim tizimining muhim va dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, musiqa ta’limi o‘quvchilarning estetik didi, emotsional dunyoqarashi, mustaqil fikrlashi hamda kreativ qobiliyatlarini rivojlantirishda katta pedagogik imkoniyatlarga ega. Ayniqsa, interfaol metodlar va innovatsion pedagogik

texnologiyalar asosida tashkil etilgan musiqa darslari o‘quvchilarning ijodiy faolligini oshirishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi.Tadqiqot davomida musiqiy improvizatsiya, jamoaviy ijro, sahnalashtirish, ritmik mashqlar va muammoli topshiriqlardan foydalanish o‘quvchilarning mustaqil va erkin fikrlashini rivojlantirishi aniqlandi. Bunday metodlar o‘quvchilarning dars jarayonidagi faolligini oshirib, ularning yangi g‘oyalarni ilgari surish, musiqiy obrazlarni mustaqil talqin qilish hamda ijodiy yondashuv asosida faoliyat olib borish ko‘nikmalarini shakllantiradi.Shuningdek, musiqa darslarida milliy musiqa merosi va xalq qo‘shiqlaridan foydalanish o‘quvchilarda milliy qadriyatlarga hurmat, estetik madaniyat va san’atga muhabbat tuyg‘ularini rivojlantirishi kuzatildi. Bu esa o‘z navbatida o‘quvchilarning ma’naviy-axloqiy tarbiyasiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.Tajriba-sinov natijalari asosida interfaol metodlar qo‘llanilgan tajriba guruhlarida ijodiy tafakkur ko‘rsatkichlari nazorat guruhlariga nisbatan sezilarli darajada yuqori ekanligi aniqlandi. Bu holat musiqa darslarida zamonaviy pedagogik yondashuvlardan foydalanish ta’lim samaradorligini oshirishda muhim omil ekanligini tasdiqlaydi.Xulosa qilib aytganda, musiqa darslarini shaxsga yo‘naltirilgan va kreativ yondashuv asosida tashkil etish o‘quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantirish, estetik dunyoqarashini boyitish hamda ularning musiqiy qobiliyatlarini yuzaga chiqarishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli umumta’lim maktablarida musiqa ta’limi jarayoniga innovatsion metodlarni keng joriy etish, o‘qituvchilarning metodik kompetentligini oshirish va darslarda ijodiy muhit yaratishga alohida e’tibor qaratish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI.

1. **Tolipov, O‘., & Usmonboyeva, M. (2019).** *Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat* (o‘quv qo‘llanma). InnovatsiyaZiyo, Toshkent. akbt.uzdxa.uz

2. **Usmonov, J., & Esonova, M. (2024).** *Musiqa madaniyati ta’limida innovatsion pedagogik texnologiyalar va ijodiy tafakkurni rivojlantirish*. *World*

Scientific Research Journal, *34*(1), 172–177. https://scientific-jl.org/wsrj/article/view/5947 Научные журналы

3. **Sayidahmedov, N. (2003).** *Yangi pedagogik texnologiyalar* (o‘quv qo‘llanma). Moliya, Toshkent. akbt.urspi.uz

4. **Ochilov, Z. (2023).** *Musiqa ta’limida raqamli pedagogika va innovatsion texnologiyalarning o‘rni*. **International Journal of Scientific and Innovative Research**, 5(3), 4553. https://globalscholars.uz/index.php/ijsir/article/view/895

5. **Usmonov, J., & Esonova, M. (2025).** *Musiqa madaniyati ta’limida innovatsion pedagogik texnologiyalar va ijodiy tafakkurni rivojlantirish*. World Scientific Research Journal. scientific-jl.org

6. **Jalilov, F. A. (2024).** *Musiqa ta’limida pedagogik texnologiyalarni qo‘llashning nazariy asoslari* (Pedagogik ta’lim ilmiy jurnali). *OpenScience.uz*. openscience.uz

7. **Hasanov, A. (2016).** *Maktabda musiqa darslarini tashkil etish metodikasi*. Fan Nashriyoti, Toshkent. Universal Publishings

8. **Qodirova, N. (2021).** *O‘quvchilarda ijodiy tafakkurni rivojlantirishning pedagogik omillari*. Pedagogika ilmiy jurnali. Universal Publishings

9. **Xudoyberdiyev, S. (2019).** *Umumta’lim maktablarida musiqa ta’limining zamonaviy muammolari*. Akademnashr Nashriyoti, Toshkent. Universal Publishings

10. **Nurulloyev, M. B. (2025).** *O‘quvchilarda musiqa orqali tanqidiy va ijodiy fikrlashni rivojlantirish*. *Science and Education*, 6(3), 315–319. openscience.uz

11. **Abdullayeva, M. (2025).** *Umumiy o‘rta ta’lim maktablari musiqa madaniyati darslarida o‘quvchilarni ijrochilik mahorati asosida tarbiyalash*. *Zamonaviy ta’limda fan va innovatsion tadqiqotlar jurnali*, *3*(1), 86–92. Retrieved from https://zamtadqiqot.uz/index.php/ZTFITJ/article/view/998 Zam Tadqiqot